

LAUSUNTO (luonnos)

Oikeusministeriölle

Lasten suojeleminen seksuaaliselta riistolta ja hyväksikäytöltä

Oikeusministeriö on pyytänyt lausuntoja Lasten suojeleminen seksuaaliselta riistolta ja hyväksikäytöltä -mietinnöstä (OM016:00/2009). Lausuntopyyntöä ei lähetetty Piraattipuolueelle, mutta puoluehallitus harkitsi tarkoituksenmukaiseksi esittää eräitä huomioita asiasta.

Johdanto

Lausunto koskee mietintöä, jossa ehdotetaan tarvittavia lakimuutoksia lasten suojelemista seksuaalista hyväksikäyttöä ja seksuaalista väkivaltaa vastaan koskevan Euroopan neuvoston yleissopimuksen voimaansaattamiseksi. Euroopan unionissa on lisäksi vireillä samaan aiheeseen liittyvä komission ehdotus EU:n ministerineuvoston puitepäätökseksi lasten seksuaalisen hyväksikäytön ja seksuaalisen riiston sekä lapsipornografian torjumisesta ja puitepäätöksen 2004/68/YOS kumoamisesta (KOM(2009) 135). Lausunnossa viitataan myös puitepäätösehdotukseen.

Kansalaisaktivisti Matti Nikki antoi asiassa 11.6. päivätyn lausuntonsa, johon viitataan tässä lausunnossa.

Lapsipornografiaa koskevan lainsäädännön valmistelussa on kiinnitettävä erityistä huomiota siihen, että laillisen ja laittoman toiminnan rajat ovat selkeitä. Tämä tarve on korostunut erityisesti siksi, että lapsipornografiarikosten luonteesta johtuen pelkkä epäily tällaiseen rikokseen syylistymisestä on poikkeuksellisen leimaava ja raskas. Siksi jokaisen on voitava selkeästi tietää, mikä on laitonta ja mikä ei.

On vältettävä tilanteita, joissa tavallinen ihminen saattaa tietämättömyyttään tehdä jotakin, joka altistaa hänet lapsipornografiaa tai lapsen seksuaalisiin tarkoituksiin houkuttelemista koskevan rikosepäilyn kohteeksi joutumiselle. Kriminalisointien on vastattava tarkasti ihmisten arkista kokemusmaailmaa, eikä niihin pidä sisältyä vaikeasti tulkittavissa olevaa juridista termistöä. Kriminalisoinneissa olisi otettava huomioon myös sähköiseen viestintään liittyvät erityispiirteet ja niiden tuntemukseen liittyvä osaamisen puute poliisihallinnossa. Valitettavasti eräät mietinnössä esitetyt lakimuutokset eivät täyttäisi näitä ehtoja.

Lausunnon pääkohdat

1. Fiktiivistä (esim. piirrettyä, animoitua) lapsipornografiaa ei pidä kriminalisoida.
2. "Tietoisien pääsyn hankkimista" ei pidä kriminalisoida, vaan sen sijaan pitäisi kriminalisoida esimerkiksi lapsipornosta maksaminen.
3. "Saatavilla pitämisen" kriminalisointiin liittyy useita tulkintaongelmia, eikä kriminalisointia selvennetä mietinnössä riittävän konkreettisesti.

Fiktiivisen lapsipornografian kriminalisointi

Piraattipuolue yhtyy Matti Nikin lausunnossaan (s. 5) esittämiin näkemyksiin fiktiivisen lapsipornografisen aineiston esitetyn kriminalisoinnin ongelmallisuudesta. Lapsia esittävien pornografisten piirroskuvien niputtaminen yhteen todellista törkeää seksuaalista väkivaltaa esittävien kuvien kanssa ei ole mielekäästä.

Mietinnössä (s. 99) esitetty väite, että lapsiin liittyvät "sukupuolisiveellisyyttä loukkaavat" ei-todelliset piirroskuvatkin "edistävät sellaisen ajattelumallin syntymistä, jossa lapsiin kohdistuviin seksuaalirikoksiin suhtaudutaan hyväksyvästi" on ontuva. Vastaavasti voitaisiin väittää, että väkivaltaan liittyvät fiktiiviset kuvat edistävät hyväksyvää suhtautumista väkivaltaan, minkä johdosta ne pitäisi kieltää kokonaan. Mitään tällaista suoraa yhteyttä fiktiivisen aineiston ja todellisten vahingollisten tekojen välillä ei ole, minkä jo arkikokemus kertoo.

Lakimuutos merkitsisi piirretyn aineiston, animaatioiden ynnä muiden sellaisten kuvallisten, ei-todellisten esitysten kriminalisointia. On mielenkiintoista, että mietinnössä (s. 157) viitataan erääseen lakivaliokunnan mietintöön (LaVM 3/1998 vp) ja väitetään, että ei-todellisen aineiston kriminalisointi olisi ollut koko ajan eduskunnan tahto. Tämä esitetään mietinnössä hyvin harhaanjohtavalla tavalla.

Mietinnön mukaan "todellisuudenmukaisella materiaalilla" tarkoitetaan "todellisuuspohjaisen näköistä aineistoa, jota ei voida erottaa aidoista, ihmisiä malleina käytetyistä kuvataallenteista. Tämän määrittelyn ulkopuolelle jäävät esimerkiksi piirrokset tai maalaukset". Lakivaliokunnan tulkinta on itse asiassa hyvin lähellä hallituksen esityksessä (HE 6/1997 vp) esitettyä tulkintaa, jonka mukaan "ei ole tarpeellista yleisesti ottaa rangaistussäännöksen piiriin maalaamalla, piirtämällä tai muulla vastaavalla tavalla valmistettuja kuvia", ja että "tällä tavoin valmistunut kuva kuuluu säännöksen alaan vain, jos lasta on käytetty kuvan mallina valokuvan ottamiseen rinnastettavalla tavalla ja lopputuloksesta selvästi ilmenee sen esittävän lasta sukupuolisiveellisyyttä loukkaavasti".

Lakivaliokunnan tarkoituksena näyttäisi olleen muuttaa pykälää ainoastaan siltä osin, että kriminalisointi laajennettiin kattamaan myös sellainen aineisto, joka ei esitä todellisuutta, mutta jota ei pysty käytännössä erottamaan todellisuudesta. Lakivaliokunta nimenomaisesti totesi, että piirrokset ja maalaukset jäävät kriminalisoinnin ulkopuolelle. Mietinnössä ehdotetut lakimuutokset tekisivät myös piirroksista ja maalauksista ja niihin rinnastettavista animaatioista sekä ilmeisesti myöskin elokuvien ja teatteriesitysten näytellyistä kohtauksista laittomia. Mietinnössä on virheellisesti esitetty lakivaliokunnan tahto toisenlaiseksi, kuin mikä se on todellisuudessa ollut.

Mietinnössä esitetty lakimuutos laajentaisi olennaisesti kriminalisoinnin soveltamisalaa. On mahdollista, että suomalaisista kirjastoista sekä kirja- ja sarjakuvamyymälöistä sekä elokuvamyymälöistä ja -vuokraamoista on tällä hetkellä lainattavissa, ostettavissa ja vuokrattavissa aineistoa, joka lakimuutoksen myötä muuttuisi laittomaksi. Ulkomailta on myös tilattavissa tällaista aineistoa. Mikäli lakimuutos sen ilmeisistä ongelmista huolimatta päätetään toteuttaa, erityistä huomiota olisi kiinnitettävä kansalaisten informointiin siitä, että useissa maissa täysin laillinen sarjakuva tai animaatio voi olla Suomessa laitton, ja että sen hallussapito tai "tietoisen pääsyn hankkiminen" siihen on samalla tavalla rangaistavaa kuin todellista seksuaalista väkivaltaa kuvaavan aineiston osalta. Asiaa pitäisi myös etukäteen selvittää kirjastojen sekä kirja-, sarjakuva- ja elokuva-alan yritysten kanssa.

Vaikka esimerkiksi piirrokset ja maalaukset tulisivat ehdotettujen lakimuutosten myötä kriminalisoiduiksi, lakiin jäisi poikkeus, joka sallisi sellaisen lapsipornografisen aineiston, johon liittyisi "tiedonvälitystä palvelevaan luonteeseen tai ilmeiseen taiteelliseen arvoon liittyviä perusteltuja syitä". Tuomioistuimet joutuisivat siis arvioimaan mikä on tiedonvälitystä palvelevaa ja mikä on

taidetta. Tällaisesta punninnasta ei voi syntyä muuta kuin oikeusmurhia. Esimerkiksi jokin taiteen alakulttuuri voisi joutua kohtuuttomiin vaikeuksiin, koska keskimääräinen tuomari ei ymmärrä sen taiteellista arvoa. Lisäksi vastakkain joutuisivat helposti kansalaislähtöinen tiedonvälitys esimerkiksi blogeissa, ja tiedonvälityksen "viralliset auktoriteetit" eli asemansa vakiinnuttaneet televisiokanavat ja sanomalehdet. On syytä epäillä, että jälkimmäisten ilmaisunvapaus muodostuisi oikeuskäytännössä suuremmaksi kuin ensinmainittujen.

Piraattipuolue yhtyy Matti Nikin lausunnossaan (s. 8–9) esittämiin näkemyksiin levityksen ja hallussapidon kriteerien yhtenäistämiseen liittyvistä ongelmista siltä osin, että "siveellisyys" määritelmän ongelmat korostuvat, kun kriminalisoinnin piiriin otetaan piirrettyä aineistoa.

"Tietoisien pääsyn hankkimisen" kriminalisointi

Piraattipuolue yhtyy Matti Nikin lausunnossaan (s. 5–7 ja 10–12) esittämiin huolenaiheisiin "tietoisien pääsyn hankkimisen" kriminalisoinnin osalta. Piraattipuolue yhtyy myös Nikin kantaan, jonka mukaan "tietoisien pääsyn hankkimisen" kriminalisoinnin sijasta olisi kriminalisoitava lapsipornosta maksaminen. Lapsipornosta ei kukaan voi maksaa vahingossa, joten lapsipornosta maksamisen osoittaminen olisi selkeä tarkoituksellista lapsipornoaineistoon pyrkimistä osoittava todiste.

Olisi tärkeää miettiä sitä, miten viranomaisten toimintaa lapsipornografarikosten tutkinnassa saataisiin nopeutettua. Kuten Matti Nikki toteaa lausunnossaan (s. 7 ja 8), tällä hetkellä nopein tapa saada lapsipornosivusto suljettua on se, että sivuston huomannut kansalaisaktivisti ilmoittaa asiasta suoraan palveluntarjoajalle. Tällä tavoin sivusto voidaan saada suljetuksi parissa päivässä. Mikäli sivusto ilmoitetaan vain poliisille, se voi olla pystyssä vielä useiden kuukausien kuluttua. On siis ensiarvoisen tärkeää, että kansalaiset voivat ilman rangaistuksen pelkoa tutkia lapsipornografiaa ilmiönä ja esimerkiksi ilmiäntä lapsipornosivustoja. Mikäli "tietoisien pääsyn hankkiminen" kriminalisoidaan, tällainen positiivinen kansalaisaktivismi muuttuisi mahdottomaksi.

Suomessa on lisäksi käytössä "salainen" väitetysti lapsipornografiaa sisältävien verkkosivustojen sensuurilista. Jotta viranomaisten toimintaa voitaisiin valvoa, on välttämätöntä, että kansalaiset voivat itsekin tarkistaa sensuroitujen sivustojen sisältöä voidakseen todeta, onko sensurointi tehty asianmukaisin perustein. "Tietoisien pääsyn hankkimisen" kriminalisointi tekisi myös tästä laitonta. Lisäksi on todettava, että Pelastakaa lapset ry:n ylläpitämän Nettivihje-palvelun kaltaisten palveluiden ylläpito muuttuisi mahdottomaksi tehdä lain puitteissa. Tosin osa edellä kuvatuista toimista saataisi pysyä laillisena, riippuen siitä, mitä ilmaisulla "joka oikeudetta..." tarkoitetaan (RL 17:19 §). Tämän ilmaisun merkitys on kuitenkin epäselvä.

On kiinnitettävä huomiota siihen, että toinen voidaan saattaa rikosepäilyyn kohteeksi hyvin helposti tekaistavissa olevien väärrien todisteiden avulla. On esimerkiksi helppoa huijata henkilö käymään sivustolla, joka kävijän tietämättä lähettää hakukoneisiin lapsipornoon viittaavia hakusanoja siten, että haut näyttävät tulevan kävijän IP-osoitteesta. Tällainen pilasivusto on jo itse asiassa olemassa (<http://www.pedophilize.com/>). On myös täysin mahdollista toteuttaa vastaava sivusto, joka hakukoneiden sijaan ohjaisi käyttäjän selaimen suoraan lapsipornokuviin ilman, että käyttäjä itse huomaisi sitä. Rikosepäily voi syntyä varsin pienestä, ja tällöin poliisin tutkintatoimenpiteiden kohteeksikin voi joutua varsin pienestä epäilystä. Aiheeton lapsipornoepäily on kuitenkin raskaudeltaan epäilylle aivan toista luokkaa, kuin monien muiden rikosten kohdalla.

On täysin perusteltua pelätä, että ehdotettu "tietoisien pääsyn hankkimisen" kriminalisointi johtaisi lapsipornoa joko vahingossa, tietämättömyyttään, varomattomuuttaan, huijatuksi tultuaan, ilkeällä kohteeksi jouduttuaan tai roskapostiin törmättyään, nähneiden tai lavastetuksi tulleiden joutumiseen lapsipornorikoksesta epäilyksi, ja myös tuomituksi.

Ongelma korostuu erityisesti kun myös piirroksot ja animaatiot kriminalisoitaisiin. Nämä ovat useissa maissa laillisia, ja siksi joillakin suomalaisten suosimilla sivustoilla esiintyy paljonkin tällaista materiaalia. Tällaisia ovat esimerkiksi eräät sivustot, jotka tarjoavat käyttäjilleen mahdollisuuden lisätä sivustolle vapaasti kuva- tai videomateriaalia. Myös Googlen kuvahausta tulee melko helposti esille tällaista materiaalia. Esimerkiksi haettaessa Googlen kuvahausta suosittuun animaatiosarjaan viittaavalla hakusanalla "Lisa Simpson" ilman SafeSearch-toimintoa, jo ensimmäiseltä tulossivulta löytyy lapsipornografisia piirroksia. Piirrettyyn lapsipornografiaan on selvästi helpompi törmätä vahingossa kuin todellisiin hyväksikäyttökuviin. Tällöin myös riski rikosepäilyn kohteeksi joutumisesta on selvästi todennäköisempi.

Erityisesti on mainittava myös avoimet wlan-yhteydet. Joku voi käyttää luvottomasti toisen wlan-yhteyttä lapsipornoon pääsemiseksi. Lakimuutoksen jälkeen jäisi käytännössä wlanin omistajan vastuulle osoittaa riittävän uskottavasti, että lapsipornoa ei ole etsinyt hän vaan joku ulkopuolinen.

Matti Nikin lausunnossaan (s. 6 ja 10) selostaman oikeustapauksen yhteydessä tuli ilmi, ettei poliisilla ollut riittävästi asiantuntemusta todistusaineiston tulkintaan. Tämä voidaan Nikin mukaan havaita asiaa koskevasta esitutkimusmateriaalista. Poliisin koulutusta tietoverkkoihin liittyvien rikosten tutkinnassa olisi parannettava, ja tutkimukset pitäisi keskittää vain asiantunteville tutkijoille. Myös alueiden komitea korosti tarvetta paikallispoliisin kouluttamiselle antaessaan lausunnon lapsipornografiaa koskevasta EU:n puitepäättösehdotuksesta (EUVL 2010/C 141/10, kohdat 9. ja 33.).

Mietintöä koskevan keskusrikospoliisin lausunnon mukaan olisi "mahdollista harkita myös sitä, voitaisiinko yleissopimuksen ja työryhmämietinnön tavoitteita lasten suojelemiseksi seksuaaliselta riistolta ja hyväksikäytöltä edistää säätämällä rangaistavaksi myös *osallistuminen* sellaiseen *nettikeskusteluun*, jossa suhtaudutaan ilmeisen hyväksyvästi niin sanottuun lapsiseksiin". Piraattipuolueen näkemyksen mukaan tällaista kriminalisointia ei ole mahdollista harkita. Kriminalisointia ei olisi mahdollista toteuttaa tavalla, joka ei aiheuttaisi sananvapauden kannalta haitallisia tulkintavaikeuksia.

"Saatavilla pitämisen" kriminalisointi

Linkittämisen kriminalisointi on aina ongelmallista, koska linkittäminen on osa Internetin perusrakennetta. Pelkkiä linkkejä ei tulisi nähdä missään tilanteessa laittomina, vaan neutraaleina viittauksina aineistoon, jonka joku toinen on asettanut saataville.

Vaikka ajatus on ehkä kaunis, sivuston olemassaoloa ei voi käytännössä piilottaa kieltämällä siihen linkittämisen. Yhtä vaikeaa olisi piilottaa jonkin kirjan olemassaolo kieltämällä kirjan nimen mainitseminen muissa kirjoissa. Linkkihän on vain viittaus siihen, mistä jotakin aineistoa löytää. Viittaus voidaan tehdä paitsi varsinaisena linkkinä, myös mainitsemalla linkin osoite tekstissä, kertomalla se suullisesti jollekulle, tai vain mainitsemalla sopivat hakusanat hakukoneeseen syötettäväksi. Piraattipuolue yhtyy Matti Nikin lausunnossaan (s. 16) esittämään kantaan "saatavilla pitämisen" kriminalisointiin liittyvistä sananvapausongelmista ja "linkkiin ohjaaminen" -termin epäselkeydestä (s. 7).

Matti Nikki toteaa lausunnossaan kokevansa tärkeäksi, että lainsäätäjä ottaa kantaa anonyymipalveluihin ja viestien välittäjän vastuuvapauteen (Nikin lausunto, s. 12–14). Piraattipuolue yhtyy Nikin lausunnossa esitettyihin huolenaiheisiin ja vaatii myös selkeää kantaa mainituista asioista vielä lain valmisteluvaiheessa.

Lopuksi

Kuten tämä lausunto ja Matti Nikin ansiokas lausunto osoittavat, mietintö herättää valtavasti kysymyksiä siitä, mikä olisi laitonta ja mikä ei, jos siinä esitetyt lakimuutokset toteutettaisiin. Vaikka mietinnössä käytetään toistasataa sivua ehdotettujen muutosten selostamiseen, asia ei tule selväksi. Mahdollisessa hallituksen esityksessä pitäisi havainnollistaa lakimuutosten merkitystä konkreettisin esimerkein. Muutoin tavallinen ihminen ei kykene ymmärtämään, mikä on laitonta ja mikä ei. Tällaisenaan ehdotetut kriminalisoinnit eivät vastaisi ihmisten arkista kokemusmaailmaa, ja niihin ja niiden perusteluihin sisältyisi paljon vaikeasti tulkittavissa olevaa juridista termistöä. Tällaisia ovat esimerkiksi "saatavilla pitäminen", "linkkiin ohjaaminen", "tietoisen pääsyn hankkiminen" ja "seksuaalisiin tarkoituksiin houkutteleva" monimutkaisine tahallisuus- ja tarkoituksellisuusarvioineen.

Puheenjohtaja Pasi Palmulehto

Varapuheenjohtaja Ahto Apajalahti